

درس اول: تاریخ و تاریخ‌نگاری

- تاریخ چیست؟
- سوالات رایج در علم تاریخ
- مورخان چگونه و با استفاده از چه منابعی تاریخ را می‌نویسند؟
- چرا باید تاریخ خواند؟

تاریخ چیست؟

- معانی مختلف واژه تاریخ
- مجموعهٔ حوادث و رویدادهایی است که یک فرد یا یک جامعه از سر گذرانده است. مثال ← تاریخ ایران
- منظور از واژه تاریخ در نوشته‌ها و زبان مردم، علم و روش‌های علمی است که به وسیلهٔ آن، رویدادهای گذشته بر اساس شواهد و مدارک مطالعه و تحلیل می‌شوند. مثال ← تاریخ روابط اقتصادی ایران و هند در دوران اشکانیان
- گاهی منظورمان از تاریخ، تعیین روز، ماه و سال است. مثال ← تقویم سالانه

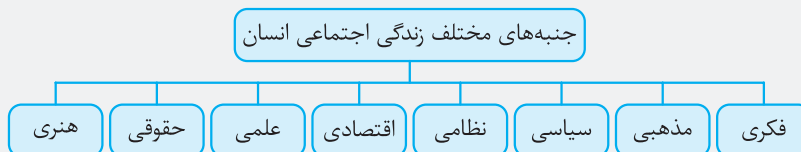
ویژگی‌های رویدادهای تاریخی

- ۱- دور از دسترس‌اند، قابل مشاهده نیستند و نمی‌توان آن‌ها را به طور مستقیم درک کرد، بلکه باید با استفاده از شواهد و مدارک آن‌ها را شناخت. (روش مطالعه غیرمستقیم)
 - ۲- تکرارناپذیرند و قابل تجربه نیستند. (هر پدیده تاریخی فقط یک بار شکل می‌گیرد.)
 - ۳- پدیده‌های تاریخی مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند.
- انسان در تاریخ، نقش محوری و اساسی دارد و رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجهٔ کنش (عملکرد و اقدام) متقابل انسان‌ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده‌اند.

- پیامد کنش‌های فردی و جمعی انسان‌ها، شکل‌گیری نهادها، جوامع، کشورها، تمدن‌ها ← می‌باشد.

تعریف علم تاریخ

- تاریخ، علمی است که به مطالعهٔ جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.
- هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است.

تاریخ‌نگاری و روش پژوهش در تاریخ

پیشینه تاریخ‌نگاری

- تاریخ از جمله علوم است که پیشینهٔ بسیار کهنی دارد.
- پس از اختراع خط در حدود ۵ هزار سال پیش، به تدریج توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصر خویش جلب شد.
- قدیمی‌ترین متن تاریخی که تا کنون کشف شده، سنگ‌نوشته‌ای به خط کهن مصری است که بیش از ۴ هزار سال قدمت دارد و در آن نام تعدادی از فراعنه و برخی حوادث دوران آنان ذکر شده است.

- از روزگار باستانی ایران به ویژه دوره هخامنشیان ساسانیان ← سنگ‌نوشته‌هایی باقی مانده است که نشان از توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی دارد.

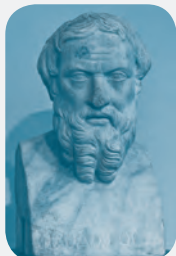
سنگ پلارمو، تکه‌ای بزرگ از یک ستون سنگی یادبود به نام «سالنامه شاه» مربوط به پادشاهی کهن مصر است که در موزه شهر پلارمو ایتالیا نگهداری می‌شود.

«ویژه علاقمندان»

- برای کسب اطلاع از گذشته می‌توان از محسوسات و مکتوبات استفاده کرد، سنگ‌نوشته بیستون یک سند تاریخی معتبر است چون هم مکتوب است و هم محسوس.
- یکی از منابع مطالعه تاریخ، منقولات است که دربرگیرنده تاریخ شفاهی است ← افسانه‌ها و حماسه‌ها در این منبع قرار می‌گیرند.
- سنگ‌نوشته بیستون که به دستور داریوش یکم، پادشاه هخامنشی بر سینه کوهی واقع در شهر بیستون از توابع شهرستان هرسین در استان کرمانشاه کنونی کنده شده است، یکی از بزرگ‌ترین سنگ‌نوشته‌های جهان به شمار می‌رود. داریوش در این سنگ‌نوشته به برخی اقدامات خود از جمله سرکوب گوماته مَغ و دیگر شورشیان اشاره کرده است.

- در ایران باستان گویا سالنامه‌های دولتی وجود داشته که حاوی اخبار و رویدادهای مهم بوده‌اند.
- می‌توان تدوین و نگارش «خدای نامه» (خدای نامک) در زمان ساسانیان را نمونه‌ای از دلبستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی دانست.

پیشینه تاریخ‌نگاری در یونان باستان (اروپا)

سردیس هرودت

- تاریخ‌نگاری در مفهوم کامل آن، از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان و با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت که «پدر تاریخ» لقب گرفته، آغاز شد.
- بخش عمده مطالب کتاب تاریخ هرودت به شرح جنگ‌های یونان و ایران اختصاص دارد.
- کتاب تاریخ هرودت کهن‌ترین و کامل‌ترین اثر تاریخی به جا مانده از عصر باستان است.
- پس از هرودت، دیگر نویسندگان یونانی و سپس رومی، راهی را که او آغازکننده آن بود، ادامه دادند و فن تاریخ‌نویسی را تکامل بخشیدند.
- برخی از پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق ادبیات و فلسفه، تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است.

پیشینه تاریخ‌نگاری در دوران اسلامی

- در دوران اسلامی، تاریخ‌نگاری در میان مسلمانان رواج و گسترش چشمگیری یافت.
- «طبری» و «بیهقی» از جمله مورخان مسلمان ایرانی هستند.
- مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند.
- در این دوران مورخان توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند.
- عمده تمرکز مورخان در این دوران بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود.
- مورخان در این دوران به مسائل و موضوع‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی‌دادند.
- برخی از وقایع‌نویسان به عنوان منشی در خدمت شاهان و حاکمان بودند و آنان را در مسافرت‌ها و جنگ‌ها همراهی می‌کردند.
- بعضی از مورخان درباری به اسناد و مدارک دولتی دسترسی داشتند و می‌توانستند از آن‌ها برای ثبت و نگارش رویدادها استفاده کنند.

تحول تاریخ در دوره رنسانس

- دوره رنسانس (قرن‌های ۱۶ و ۱۷ م) شامل تحولات فکری و علمی است. رنسانس در اروپا شکل گرفت.
- تحولات دوره رنسانس علم تاریخ را نیز متحول کرد.
- در دوره رنسانس شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آمد.
- سنجش دقیق منابع
- اساس این شیوه تاریخ‌نگاری بر استناد به اسناد و مدارک معتبر ← بود.
- دوری از داستان‌پردازی

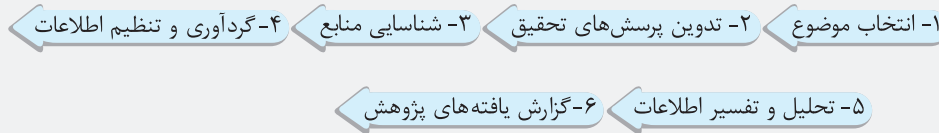
مقایسه تاریخ‌نویسی قدیم و تاریخ‌نگاری نوین

تاریخ‌نگاری قدیم	تاریخ‌نگاری نوین
تاریخ‌نویسی صرفاً به توصیف، شرح زندگانی، اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی می‌پرداخت.	تاریخ‌نگاری به توصیف، شرح زندگانی، اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود.
تاریخ‌نویسی صرفاً مسائل سیاسی، نظامی و شرح حال پادشاهان بود.	تاریخ‌نویسی همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته را در بر می‌گیرد.
تاریخ‌نویسی بیش‌تر به زندگی پادشاهان می‌پرداخت.	تاریخ تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته را مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهد.
علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده می‌کرد.	صرفاً به ثبت و به نقل گذشته بسنده نمی‌کند، بلکه زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌نماید.
سقوط ساسانیان و توصیف ماجرای جنگ‌هایی که بین سپاه ساسانی و اعراب مسلمان رخ داد.	در بررسی سقوط ساسانیان فقط به ماجرای جنگ اشاره نمی‌کنند بلکه ابعاد وسیع‌تر، زمینه‌ها و علت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی این واقعه را به همراه آثار و پیامدهای گوناگون آن، بررسی و تحلیل می‌کنند.

باستان‌شناسی
جامعه‌شناسی
فلسفه
جغرافیا
اقتصاد
زبان‌شناسی
گاه‌شماری

از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند ← در پژوهش علمی تاریخ استفاده می‌شود.

مراحل پژوهش در تاریخ

۱- انتخاب موضوع

- موضوع تحقیق باید تازه باشد و تکراری نباشد؛ ارائه حرف و نظر جدید.
- برای انتخاب موضوع پژوهش، معیارهایی باید مورد توجه قرار گیرند
- موضوع تحقیق باید دارای اثر و فایده باشد.
- محقق باید موضوعی را انتخاب کند که منابع و اطلاعات کافی در مورد آن موجود باشد.

۲- تدوین پرسش‌های تحقیق

- هر پژوهش علمی نیازمند یک یا چند پرسش است.
- دلایل اهمیت پرسش
- هدف پژوهش را مشخص می‌کند.
- مانع از به بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شود.

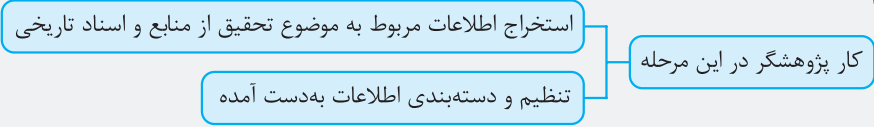
- در پژوهش‌های تاریخی، پرسش‌های پژوهش، اغلب دربارهٔ **زمینه‌ها**، **علت‌ها** و **آثار و نتایج** رویدادها و یا نقش افراد و گروه‌های درگیر در رویدادها، مطرح می‌شوند.

۳- شناسایی منابع

- منابع را شناسایی
- اسناد تحقیق را بررسی
- در مرحلهٔ شناسایی، پژوهشگر باید
- میزان اعتبار اسناد را بررسی
- دقت و صحت اسناد را ارزیابی
- کند.

- نویسندگان منابع چه کسانی بوده‌اند؟
- پرسش‌هایی که در مرحلهٔ شناسایی برای یک پژوهش تاریخی مطرح می‌شود
- نویسندگان منابع چه گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی داشته‌اند؟
- آیا نویسندگان منابع، خود شاهد وقایع بوده‌اند یا از زبان دیگران حوادث را نقل کرده‌اند؟
- تا چه اندازه در نقل رویدادها دقت و صداقت داشته‌اند؟
- پژوهشگر تاریخ باید از اصالت سند و جعلی نبودن آن مطمئن شود.

۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات

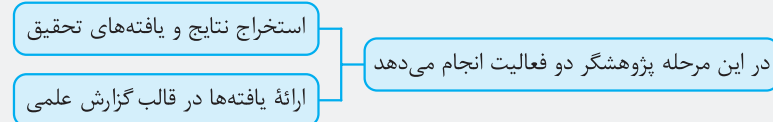

۵- تحلیل و تفسیر اطلاعات

- تحلیل و تفسیر رویدادهای تاریخی کار ساده‌ای نیست و مورخان برای انجام این کار، نیازمند روش‌ها و مهارت‌های خاصی هستند.

مقایسه کار مورخان با کارآگاهان پلیس	
کارآگاهان پلیس	مورخ
به دنبال بازسازی صحنه جرم	در پی بازسازی وقایع گذشته
شواهدی که کارآگاه به دنبال آن است، می‌تواند اثر انگشت و یا هر شیء به جا مانده در صحنه وقوع جرم باشد.	شواهدی که مورخ به دنبال آن‌ها است، تمامی منابع، اسناد و مدارکی هستند که درباره زندگی مردم در روزگاران گذشته، اطلاعاتی در اختیار قرار می‌دهند.
تفاوت	
تشابه	کارآگاهان و مورخان هر دو به دنبال شواهد و مدارکی هستند که به گونه‌ای گذشته را بازسازی و تفسیر کنند.

۶- گزارش یافته‌های پژوهش

منابع پژوهش علمی در تاریخ

منابع پژوهش تاریخی از نظر درجه اهمیت و اعتبار به دو دسته تقسیم می‌شوند

منابع دست دوم یا فرعی

به همه منابع، تحقیقات و آثاری گفته می‌شود که مدت‌ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول پدید آمده‌اند.

منابع دست اول یا اصلی

به همه آثاری گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. به عبارت دیگر، نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده‌اند و یا این‌که شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند.

- منابع مکتوب
- بناها
- ابزارها
- سنگ نگاره‌ها
- سنگ‌نوشته‌ها
- سکه‌ها
- هر وسیله‌ای که از گذشته به جا مانده است.

منشور کورش (منابع دست اول) - در موزه بریتانیا در لندن

سکه اشکانی (منابع دست اول)

طاق بستان (منابع دست اول) - کرمانشاه

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

- فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ
- ۱- منبع شناخت و تفکر
- ۲- بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده
- ۳- تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

توضیحات	فایده و کارکرد
<ul style="list-style-type: none"> ● مطالعه سرگذشت انسان‌ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی برای تقویت و پرورش قوه شناخت و تفکر به حساب می‌آید. ● با کاوش در گذشته می‌توان از تجربیات و اندیشه‌های مردمان گذشته برای تقویت قدرت شناخت و تفکر بهره گرفت. ● جست‌وجوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر علت‌ها، آثار و نتایج رویدادها، قوه درک و مهارت اندیشه‌ورزی را افزایش می‌دهد. ● در قرآن، آیات بسیاری است که انسان‌ها را به مطالعه سرگذشت اقوام گذشته دعوت کرده و تاریخ را به عنوان یک منبع معتبر برای کسب شناخت و تفکر معرفی می‌کند. ● به گفته شهید استاد مطهری: «از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن، بر طبق یک سلسله سنن و نوامیس صورت می‌گیرد و عزت‌ها، ذلت‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها، خوشبختی‌ها و بدبختی‌های تاریخی حساب‌های دقیق و منظم دارد و با شناخت آن حساب‌ها و قانون‌ها می‌توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره‌گیری کرد.» ● «فَأَقْصِبِ الْفَضْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ» (اعراف: ۱۷۶) «قصه گذشتگان با ایشان بگوی، باشد که تفکر کنند.» 	<p>۱- منبع شناخت و تفکر</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی‌شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک می‌کند. ● رویدادهای تاریخی اگر چه در زمان معینی در گذشته به وقوع پیوسته‌اند، اما آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می‌دهد. ● نتایج و تأثیرات برخی حوادث عظیم تاریخی مانند تأسیس سلسله بزرگ هخامنشیان، جنگ‌های صلیبی، نهضت رنسانس، کشفیات جغرافیایی و انقلاب‌های بزرگ معاصر، فقط محدود به زمان وقوع این حوادث نبوده، بلکه دوران پس از آن حوادث را نیز به طور چشمگیری متأثر کرده است. ● تحولی که پیامبران الهی و یا شخصیت‌های مهم تاریخی هم‌چون افلاطون، امیرکبیر، امام خمینی و ... ایجاد کرده‌اند، نه تنها مردمان و جوامع عصر خویش، بلکه نسل‌های متمادی بشر را تا به امروز تحت تأثیر قرار داده و بر آیندگان نیز تأثیرگذار خواهد بود. ● مطالعه تاریخ به ما کمک می‌کند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به‌وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند. ● علم تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده، کمک کند. 	<p>۲- بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● مردمانی که برای نسل‌های متوالی، سرگذشت مشترکی داشته و سالیان طولانی در شادی‌ها و تلخ‌کامی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های هم شریک بوده‌اند، به طور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود، نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص پیدا می‌کنند. ● آگاهی افراد یک جامعه نسبت به گذشته مشترکشان، باعث خودآگاهی و یگانگی بیش‌تر آنان می‌شود. شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمان‌ها و مکان‌های دیگر، به ما کمک می‌کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم، که بوده‌ایم و چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم، رسیده‌ایم. ● آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشته خود، به همراه زبان فارسی و فرهنگ ایرانی، نقش زیادی در حفظ موجودیت و هویت آنان در طول تاریخ داشته است. ● نیاکان ما به اتکال چنین آگاهی و دلبستگی به زبان و فرهنگ خویش بوده است که توانسته‌اند در برابر حوادث عظیمی هم‌چون حمله اسکندر مقدونی، تهاجم ویرانگر مغولان و نظایر آن، دوام بیاورند و مانع فروپاشی جامعه و فرهنگ ایرانی شوند. ● مطالعه و بررسی گذشته، ارزش و اهمیت میراث فرهنگی را به ما نشان می‌دهد و کمک می‌کند که میراث فرهنگی را به عنوان بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش بدانیم و در حفظ و نگه‌داری آن کوشا و سهیم باشیم. 	<p>۳- تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی</p>

تعاریف، اصطلاحات و اسامی خاص

- ۱- واژه تاریخ ← گاهی منظور از آن، مجموعه حوادث و رویدادهایی است که یک فرد یا یک جامعه از سر گذرانده است.
- ۲- واژه تاریخ در نوشته‌ها و زبان مردم ← علم و روش‌های علمی است که به وسیله آن، رویدادهای گذشته بر اساس شواهد و مدارک مطالعه و تحلیل می‌شوند.
- ۳- تعریف تاریخ ← تاریخ، علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جوامع در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.
- ۴- هدف تاریخ ← شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است.
- ۵- خدای‌نامه ← سال‌شمار وقایع حکومت ساسانیان است.
- ۶- هرودت ← پدر علم تاریخ است.
- ۷- رنسانس ← تحولات فکری و علمی قرن‌های (۱۶ و ۱۷ م) که در اروپا به وقوع پیوست.
- ۸- وقایع‌نگاران قدیم ← کسانی که به توصیف و شرح زندگی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی می‌پرداختند.
- ۹- تاریخ‌نگاری نوین ← کسانی که علاوه بر ثبت و نقل رویدادهای گذشته به بررسی و تجزیه و تحلیل وقایع نیز می‌پردازند.
- ۱۰- شناسایی منابع ← در این مرحله، پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیقی، میزان اعتبار، دقت و صحت آن‌ها را ارزیابی می‌کند.
- ۱۱- منابع دست اول ← به همه آثار گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. (پدید آمده‌اند)
- ۱۲- منابع دست دوم ← به همه منابع، تحقیقات و آثاری گفته می‌شود که مدت‌ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول، پدید آمده‌اند.

سوالات کتاب درسی

۱. علم تاریخ را تعریف کنید.

تاریخ، علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جوامع در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.

۲. قلمرو و هدف علم تاریخ را بیان نمایید.

هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل تمامی جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.

۳. تفاوت‌های تاریخ‌نگاری نوین را با وقایع‌نگاری توضیح دهید.

در وقایع‌نگاری، مورخان تنها به توصیف و شرح زندگی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی بسنده می‌کردند ولی در تاریخ‌نگاری نوین همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع را مطالعه می‌کنند و تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته را مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهند. در گذشته وقایع‌نگاران فقط به ثبت و نقل رویدادها بسنده می‌کردند و به زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث اهمیت نمی‌دادند ولی در تاریخ‌نگاری نوین علاوه بر ثبت و ضبط پدیده به دلایل، ریشه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون توجه می‌شود.

در تاریخ‌نگاری نوین از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبان‌شناسی و گاه‌شماری استفاده می‌شود.

۴. منابع دست اول پژوهش در تاریخ، چه ویژگی‌هایی دارند؟

این منابع در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. به عبارت دیگر، نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده‌اند و یا این‌که شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند.

۵. تاریخ چگونه به فهم زمان حال و درک مسائل پیش روی انسان‌ها و جوامع کمک می‌کند؟

دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی‌شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک می‌کند؛ زیرا رویدادهای تاریخی اگر چه در زمان معینی در گذشته به وقوع پیوسته‌اند، اما آثار نتایج و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می‌دهد. برای مثال، نتایج و تأثیرات برخی حوادث عظیم تاریخی مانند تأسیس سلسله بزرگ هخامنشیان، جنگ‌های صلیبی و ... فقط محدود به زمان وقوع این حوادث نبوده، بلکه دوران پس از آن حوادث را نیز به طرز چشمگیری متأثر کرده است. هم‌چنین تحولی که پیامبران الهی و یا شخصیت‌های مهم تاریخی ایجاد کرده‌اند، نه تنها مردمان و جوامع عصر خویش، بلکه نسل‌های متمادی بشر را تا به امروز تحت تأثیر قرار داده و بر آیندگان نیز تأثیرگذار خواهد بود.

۶. تأثیر تاریخ را بر میهن‌دوستی و تقویت هویت ملی توضیح دهید.
مردمانی که برای نسل‌های متوالی، سرگذشت مشترکی داشته و سالیان طولانی در شادی‌ها و تلخ‌کامی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های هم شریک بوده‌اند، به طور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود، نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص پیدا می‌کنند. از این رو، آگاهی افراد یک جامعه نسبت به گذشته مشترکشان، باعث خودآگاهی و یگانگی بیش‌تر آنان می‌شود.
به طور کلی شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمان‌ها و مکان‌های دیگر، به ما کمک می‌کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم، که بوده‌ایم و چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم، رسیده‌ایم.

پرسش‌های تشریحی

سوالات جای خالی (جاهای خالی را با عبارات مناسب کامل کنید.)

۱. پدیده‌های تاریخی دور از دسترس‌اند و قابل مشاهده نیستند و نمی‌توان آن‌ها را به طور درک کرد.
۲. نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام تمدن‌ها نیز پیامد کنش‌های و انسان‌هاست.
۳. هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی در گذشته است.
۴. قدیمی‌ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، تکه‌ای از سنگ‌نوشته‌ای به خط است.
۵. خدای‌نامه در زمان را می‌توان نمونه‌ای از دلبستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی دانست.
۶. برخی از پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق و ، تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است.
۷. تحولات فکری و علمی در دوره (قرن‌های ۱۶ و ۱۷ م) در اروپا به وقوع پیوست.
۸. اولین مرحله پژوهش در تاریخ است.
۹. منشور کورش جزء منابع دست است.
۱۰. نیاکان ما با اتکا به آگاهی و دلبستگی به و خویش، توانسته‌اند در برابر حوادث عظیمی هم‌چون حمله اسکندر دوام بیاورند.

سوالات درست یا نادرست (درستی یا نادرستی جملات زیر را مشخص کنید.)

۱۱. تاریخ‌نگاری در مفهوم کامل آن، از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان و با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت که «پدر تاریخ» لقب گرفت، آغاز شد.
۱۲. در گذشته مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند و توجه چندانی به بررسی علل و آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند.
۱۳. اساس تاریخ‌نگاری نوین بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان‌پردازی بود.
۱۴. وقایع‌نگاران قدیم به تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته می‌پرداختند.
۱۵. انتخاب موضوع تنها باید تازه و جدید باشد.
۱۶. پس از مرحله شناسایی منابع، مرحله تحلیل و تفسیر اطلاعات شکل می‌گیرد.
۱۷. علاوه بر منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، جزء منابع دست اول یا اصلی هستند.
۱۸. مطالعه سرگذشت انسان‌ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی برای تقویت و پرورش قوه شناخت و تفکر به حساب می‌آید.
۱۹. دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی‌شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک می‌کند.

برقراری ارتباط (جملات سمت راست را به اصطلاحات سمت چپ ارتباط دهید.) «یک یا چند مورد اضافی است.»

۲۰

(۱) پدر علم تاریخ است.	(آ) تقویت حس هویت ملی
(۲) از مورخان مسلمان ایرانی است.	(ب) رنسانس
(۳) سومین مرحله یک پژوهش تاریخی است.	(پ) طبری
(۴) از منابع دست اول یا اصلی است.	(ت) سکه‌ها
(۵) از فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ است.	(ث) شناسایی منابع
(۶) مطالعه و بررسی گذشته، ارزش و اهمیت این مورد را آشکار می‌سازد.	(ج) هرودت
	(چ) میراث فرهنگی

سؤالات تشریحی (به سؤالات زیر جواب دهید).

۲۱. مهم‌ترین ویژگی‌های رویدادهای تاریخی را بیان کنید.
۲۲. رویدادهای تاریخی چگونه پدید می‌آید؟
۲۳. شکل‌گیری نهادها، جوامع، کشورها و به‌طور کلی، تمدن‌ها، پیامد چیست؟
۲۴. زندگی اجتماعی انسان شامل کدام جنبه‌ها است؟
۲۵. پیشینه تاریخ‌نگاری به چه زمانی بازمی‌گردد؟
۲۶. در مورد قدیمی‌ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، توضیح دهید.
۲۷. نگارش خدای‌نامه در دوره ساسانیان نشانه چیست؟
۲۸. تاریخ‌نگاری در مفهوم کامل آن، چگونه آغاز شد؟
۲۹. علت اهمیت کتاب تاریخ هرودت در چیست؟
۳۰. ویژگی تاریخ‌نگاری در دوران اسلامی را توضیح دهید.
۳۱. در گذشته تاریخ‌نگاری به چه شکلی معمول و مرسوم بود؟
۳۲. تأثیر رنسانس بر تحول علم تاریخ چگونه بود؟
۳۳. اساس تاریخ‌نویسی در دوران رنسانس چه بود؟
۳۴. در پژوهش‌های تاریخی، از یافته‌های کدام علوم و فنون استفاده می‌شود؟
۳۵. مراحل پژوهش در تاریخ را به ترتیب بیان کنید.
۳۶. برای انتخاب موضوع پژوهش، به چه معیارهایی باید توجه کرد؟
۳۷. علت اهمیت تدوین پرسش، در پژوهش تاریخی یا تحقیقی چیست؟
۳۸. کار پژوهشگر در مرحله شناسایی منابع چیست؟
۳۹. پاسخ دادن به سوال «چه گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی داشته‌اند؟» مربوط به کدام مرحله یک پژوهش تاریخی است؟
۴۰. منابع پژوهش از لحاظ درجه اهمیت و اعتبار به چند دسته تقسیم می‌شوند؟
۴۱. به کدام منابع، منابع دست اول یا اصلی گفته می‌شود؟
۴۲. به چه منابعی دست دوم یا فرعی می‌گویند؟
۴۳. فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ را نام ببرید.
۴۴. یکی از فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ، «شناخت و تفکر» است. این مورد را توضیح دهید.
۴۵. مطالعه تاریخ چگونه باعث افزایش قوه درک و مهارت اندیشه‌ورزی می‌شود؟
۴۶. شهید مطهری نظر قرآن را پیرامون تاریخ بشر چگونه بیان می‌کند؟
۴۷. علم تاریخ چگونه می‌تواند به ما در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خود و سایر جوامع کمک کند؟

پاسخ پرسش‌های تشریحی

۱۱- درست	۱- مستقیم
۱۲- درست	۲- فردی - جمعی
۱۳- درست	۳- اجتماعی
۱۴- نادرست، وقایع‌نگاران نوین به تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته می‌پردازند نه وقایع‌نگاران قدیم.	۴- کهن مصری
۱۵- نادرست، تازه و جدید بودن یکی از ویژگی‌های انتخاب موضوع است، انتخاب موضوع باید دارای اثر و فایده هم باشد.	۵- ساسانیان
۱۶- نادرست، پس از مرحله شناسایی منابع، مرحله گردآوری و تنظیم اطلاعات آغاز می‌شود.	۶- ادبیات - فلسفه
۱۷- درست	۷- رنسانس
	۸- انتخاب موضوع
	۹- اول
	۱۰- زبان - فرهنگ

۱۸- درست

۱۹- درست

۲۰- (۱ ج ۲ پ ۳ ث ۴ ت ۵ آ ۶ چ

۲۱- ۱- رویدادها و پدیده‌های تاریخی دور از دسترس‌اند. ۲- پدیده‌های

تاریخی قابل مشاهده نیستند و نمی‌توان آن‌ها را به طور مستقیم درک

کرد. ۳- پدیده‌های تاریخی را به وسیله شواهد و مدارک باید شناخت.

۴- پدیده‌های تاریخی مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر روابط علت

و معلولی دارند. ۵- پدیده‌های تاریخی تکرارپذیر و قابل تجربه نیستند.

۲۲- رویدادها و پدیده‌های تاریخی در نتیجه گنش (عملکرد و اقدام) متقابل

انسان‌ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده‌اند.

۲۳- پیامد کنش‌های فردی و جمعی انسان‌هاست.

۲۴- زندگی اجتماعی انسان شامل تمامی جنبه‌های فکری، مذهبی، سیاسی،

نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می‌شود.

۲۵- تاریخ از جمله علوم است که پیشینه بسیار کهنی دارد. پس از اختراع

خط در حدود ۵ هزار سال پیش، به تدریج توجه انسان به ثبت و نگارش

رویدادهای عصر خویش جلب شد.

۲۶- قدیمی‌ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، تکه‌ای از سنگ‌نوشته‌ای

به خط کهن مصری است که بیش از ۴ هزار سال قدمت دارد. در این

سنگ‌نوشته نام تعدادی از فراغنه و برخی حوادث آمده است.

۲۷- خدای‌نامه‌ها نشان‌دهنده دلبستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط

سلسله حوادث تاریخی است.

۲۸- تاریخ‌نگاری در مفهوم کامل آن، از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان

باستان و با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت که «پدر تاریخ» لقب گرفته،

آغاز شد.

۲۹- کتاب تاریخ او که بخش عمده مطالب آن به شرح جنگ‌های یونان و

ایران اختصاص دارد، کهن‌ترین و کامل‌ترین اثر تاریخی به جا مانده از

عصر باستان است.

۳۰- در دوران اسلامی، تاریخ‌نگاری در میان مسلمانان رواج و گسترش

چشمگیری یافت و کتاب‌های تاریخی ارزشمندی توسط مورخان

مسلمان نوشته شد. شمار زیادی از این مورخان مانند طبری، بیهقی

و ... ایرانی بودند.

۳۱- در گذشته مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند و

توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند،

علاوه بر آن عمده تمرکز این مورخان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و

شرح حال فرمانروایان بود و به مسائل و موضوع‌های اجتماعی، اقتصادی

و فرهنگی اهمیتی نمی‌دادند.

۳۲- به دنبال تحولات فکری و علمی که در دوره رنسانس در اروپا به

وقوع پیوست، به تدریج علم تاریخ نیز متحول شد و شیوه نوینی در

تاریخ‌نگاری پدید آمد.

۳۳- اساس تاریخ نویسی دوره رنسانس بر سنجش دقیق منابع، استناد به

اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان‌پردازی بود.

۳۴- باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی، فلسفه، جغرافیا، زبان‌شناسی، اقتصاد و

گاه‌شماری استفاده می‌شود.

۳۵- ۱- انتخاب موضوع ۲- تدوین پرسش‌های تحقیق ۳- شناسایی منابع

۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات ۵- تحلیل و تفسیر اطلاعات

۶- گزارش یافته‌های پژوهش

۳۶- ۱- موضوع پژوهش باید تازه باشد و تکراری نباشد. ۲- اثر و فایده داشته

باشد. ۳- منابع و اطلاعات کافی در مورد آن موجود باشد.

۳۷- به وسیله پرسش هدف پژوهش مشخص می‌شود، پرسش مناسب مانع

از به بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شود.

۳۸- در این مرحله، پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان

اعتبار، دقت و صحت آن‌ها را ارزیابی می‌کند.

۳۹- شناسایی منابع

۴۰- (آ) منابع دست اول یا اصلی (ب) منابع دست دوم یا فرعی

۴۱- علاوه بر منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، شامل بناها،

ابزارها، اشیاء، سنگ‌نگاره‌ها و سنگ‌نوشته‌ها، سکه‌ها و هر وسیله‌ای

که از گذشته به جای مانده است، به عنوان منبع دست اول محسوب

می‌شوند.

۴۲- منابع دست دوم یا فرعی، به همه منابع تحقیقات و آثاری گفته می‌شود

که مدت‌ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول، پدید

آمده‌اند.

۴۳- (آ) منبع شناخت و تفکر

(ب) بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده

(پ) تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی

۴۴- مطالعه سرگذشت انسان‌ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی

برای تقویت و پرورش قوه شناخت و تفکر به حساب می‌آید. با کاوش در

گذشته می‌توان از تجربیات و اندیشه‌های مردمان گذشته برای تقویت

قدرت شناخت و تفکر بهره گرفت.

۴۵- جست‌وجوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر علت‌ها، آثار و

نتایج رویدادها، قوه درک و مهارت اندیشه‌ورزی را افزایش می‌دهد.

۴۶- از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن، بر طبق یک سلسله سنن و

نوامیس صورت می‌گیرد و عزت‌ها، ذلت‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها،

خوشبختی‌ها و بدبختی‌های تاریخی حساب‌های دقیق و منظم دارد و

با شناخت آن حساب‌ها و قانون‌ها می‌توان تاریخ حاضر را تحت فرمان

درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره‌گیری کرد.

۴۷- مطالعه تاریخ به ما کمک می‌کند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری

چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده

و به وضعیت امروزی رسیده‌اند. بدین گونه، علم تاریخ می‌تواند ما را در

ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر

جوامع و نیز ترسیم افق آینده کمک کند.

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۴۸. کدام گزینه در رابطه با واژه تاریخ صحیح است؟
- (۱) تاریخ، علم مطالعه و پیش‌بینی آینده است.
 (۲) علم تجزیه و تحلیل رویدادهای سیاسی و نظامی گذشته است.
 (۳) تاریخ، علم مطالعه افسانه‌ها و حماسه‌های تمدن‌های باستان است.
 (۴) علم و روش‌های علمی است که به وسیله آن، رویدادهای گذشته بر اساس شواهد و مدارک مطالعه و تحلیل می‌شوند.
۴۹. کدام گزینه از ویژگی‌های رویدادهای تاریخی نمی‌باشد؟
- (۱) دور از دسترس‌اند و قابل مشاهده نیستند.
 (۲) تکرارناپذیر و قابل تجربه نبودن
 (۳) مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند.
 (۴) درک مستقیم پدیده‌های تاریخی
۵۰. هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی در گذشته است.
- (۱) اقتصادی (۲) اجتماعی (۳) سیاسی (۴) نظامی
۵۱. اطلاعات سنگ پالمو در رابطه با پادشاهان کدام تمدن است؟
- (۱) مصر (۲) یونان (۳) روم (۴) هند
۵۲. در رابطه با «خدای‌نامه» کدام گزینه صحیح است؟
- (۱) مربوط به دوره اشکانیان است.
 (۲) مربوط به دوره ایران پس از اسلام است.
 (۳) مربوط به سلسله صفویه است.
 (۴) مربوط به دوره ساسانیان است.
۵۳. تاریخ‌نگاری به مفهوم کامل از چه زمانی و در کدام کشور و با ظهور کدام مورخ آغاز شد؟
- (۱) قرن پنجم پس از میلاد - روم - هرودت
 (۲) قرن پنجم پس از میلاد - یونان - هومر
 (۳) قرن پنجم پیش از میلاد - یونان - هرودت
 (۴) قرن پنجم پیش از میلاد - روم - هومر
۵۴. بخش عمده کتاب تاریخ هرودت در رابطه با چیست؟
- (۱) اقتصاد (۲) جنگ (۳) سیاست (۴) فرهنگ
۵۵. برخی از پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق این علوم، تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است.
- (۱) باستان‌شناسی - جغرافیا (۲) فلسفه - نجوم (۳) ادبیات - فلسفه (۴) سیاست - ادبیات
۵۶. کدام گزینه از ویژگی‌های تاریخ‌نگاری در گذشته نمی‌باشد؟
- (۱) بی‌توجهی به نتایج پدیده‌های تاریخی
 (۲) ثبت و نگارش وقایع
 (۳) بی‌توجهی به علل شکل‌گیری پدیده‌ها
 (۴) توجه به زندگی عامه مردم
۵۷. کدام رویداد باعث تحول علم تاریخ گردید و شیوه نوینی در تاریخ‌نگاری پدید آورد؟
- (۱) انقلاب کبیر فرانسه (۲) انقلاب اکتبر روسیه (۳) رنسانس (۴) انقلاب صنعتی
۵۸. در مورد تفاوت تاریخ‌نگاری قدیم و نوین کدام گزینه صحیح است؟
- (۱) در تاریخ‌نگاری قدیم صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات پادشاهان توجه می‌شد ولی در تاریخ‌نگاری نوین همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... مدنظر می‌باشد.
 (۲) در تاریخ‌نگاری قدیم انتخاب موضوع اهمیت نداشت، ولی در تاریخ‌نگاری جدید انتخاب موضوع دارای اهمیت است.
 (۳) در تاریخ‌نگاری قدیم مسائل نظامی اهمیت داشت، ولی در تاریخ‌نگاری جدید مسائل سیاسی
 (۴) در تاریخ‌نگاری قدیم روش اهمیت نداشت، ولی در تاریخ‌نگاری جدید روش دارای اهمیت است.
۵۹. برای انتخاب موضوع به کدام گزینه باید توجه کرد؟
- (۱) موضوع باید دارای اثر و فایده باشد.
 (۲) موضوع باید ارزش اقتصادی داشته باشد.
 (۳) موضوع باید گسترده و کامل باشد.
 (۴) موضوع باید ارزش اجتماعی و فرهنگی داشته باشد.

۶۰. این مرحله از کار پژوهشگر باعث می‌شود تا او به بیراهه نرود.

(۱) انتخاب موضوع (۲) تدوین پرسش‌های تحقیق (۳) شناسایی منابع (۴) گردآوری و تنظیم اطلاعات

۶۱. پاسخ به این سؤال «نویسندگان تا چه اندازه در نقل رویدادها دقت و صداقت داشته‌اند؟» مربوط به کدام مرحله پژوهش است؟

(۱) شناسایی منابع (۲) تحلیل و تفسیر اطلاعات (۳) انتخاب موضوع (۴) گزارش یافته‌های پژوهش

۶۲. به همه آثار گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند؟

(۱) تمام منابع مکتوب (۲) منابع دست اول یا اصلی (۳) منابع دست دوم یا فرعی (۴) تمام منابع تاریخی

۶۳. در رابطه با تصویر روبه‌رو، کدام گزینه صحیح است؟

(۱) منشور کورش - منابع دست اول

(۲) منشور کورش - منابع فرعی

(۳) لوح حمورابی - منابع دست اول

(۴) لوح حمورابی - منابع فرعی

۶۴. با توجه به چه عواملی می‌توان منابع پژوهش تاریخی را به دو دسته اصلی یا فرعی تقسیم کرد؟

(۱) زمان و مکان (۲) اهمیت و اعتبار (۳) نوع و جنس (۴) روش و بینش

۶۵. کدام گزینه نشان‌دهنده فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ است؟

(۱) منبع شناخت تفکر - بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده - تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی

(۲) آینده‌نگری - بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده - تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی

(۳) منبع شناخت تفکر - بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده - تقویت حس ملی‌گرایی

(۴) منبع شناخت تفکر - آینده‌نگری - تقویت حس میهن‌دوستی و هویت ملی

پاسخ پرسش‌های چهار گزینه‌ای

۵۷ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۸ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۹ (۴) (۳) (۲) (۱)

۶۰ (۴) (۳) (۲) (۱)

۶۱ (۴) (۳) (۲) (۱)

۶۲ (۴) (۳) (۲) (۱)

۶۳ (۴) (۳) (۲) (۱)

۶۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۶۵ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۸ (۴) (۳) (۲) (۱)

۴۹ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۰ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۱ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۲ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۳ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۴ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۵ (۴) (۳) (۲) (۱)

۵۶ (۴) (۳) (۲) (۱)